

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

САВЧИН ГАЛИНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 1:7.01:165.12(043.3)

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «СИНЕСТЕЗІЯ»

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Дротенко Валентина Іванівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри культурології та мистецької
освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Андрущенко Тетяна Іванівна,
Національна музична академія
імені П. І. Чайковського,
завідувач кафедри суспільних наук;

кандидат філософських наук, доцент
Ліпін Микола Вікторович,
Київський національний торговельно-
економічного університет,
доцент кафедри філософських та соціальних
наук.

Захист відбудеться 16 листопада 2018 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 16 жовтня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна наукова картина світу осмислює соціокультурну реальність як цілісну, здатну до саморозвитку. Істотно змінюється система неутилітарних відносин об'єкта і суб'єкта: відбувається зняття їхнього традиційного протиставлення. Вимальовуються риси нового об'єкта соціально-філософського дискурсу, що формується на межі та у процесі перетворень природно-соціально-предметно-художніх феноменів, які саморозвиваються.

Стирання кордонів між об'єктом і суб'єктом, між реальністю і текстом, реальним і віртуальним стимулюють пошук автентичних дискурсів, що актуалізує головні завдання соціально-філософських досліджень. Серед них варто відзначити розмаїтість дискурсів феномена синестезії як соціокультурного явища.

Усвідомлюючи будь-яку реальність поза суб'єктом, людина виробляє уявлення про неї, і цей акт вироблення свідомого уявлення містить в собі всю таємницю свідомості й, зокрема, синестезії. Дослідження феномена синестезії пов'язано, насамперед, з теоретичною розробкою загальної проблеми цілісності пізнання та креативності людської діяльності як предметно-практичної, так й духовно-теоретичної.

Синестезія як здатність зосереджувати увагу на певних рисах дійсності, здатність активно аналізувати чуттєві факти органічно поєднана зі здатністю висловлювати враження у понятті, у художньому образі, що стає необхідною опосередковуючою ланкою між неусвідомленим і свідомим та крізь яку чуттєві враження заломлюються і перетворюються на усвідомлені уявлення. Філософія таку абстрагуючу діяльність розглядає як свідому, творчу, коли сама абстракція (категорія «синестезія») постає як ідеальний «предмет», з яким можна здійснювати певні свідомі дії. Отримавши філософське осмислення, категорія «синестезія» як всезагальна форма перетворюється на активне знаряддя обробки нового чуттєво даного матеріалу, на спосіб перетворення споглядання й уявлення у поняття, в активні форми творчого освоєння світу.

Ступінь наукової розробки проблеми. Розв'язанню низки аспектів проблеми, якій присвячена дисертація, приділена увага вітчизняних та зарубіжних дослідників. Насамперед слід назвати доробки науковців, які зробили внесок у розробку проблеми взаємодії чуттєвого і раціонального, сприймання і мислення. Це фундаментальна спадщина класичної філософії: Аристотеля, Г. В. Ф. Гегеля, І. Канта, Платона, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга. А також праці В. Асмуса, М. Бердяєва, В. Босенка, В. Возняка, В. Дротенко, Е. Ільєнкова, М. Ліпіна, Г. Лобастова, М. Лосського, М. Мамардашвілі, Ф. Михайлова, В. Соловйова. Особливий внесок у дослідження проблеми естетичного зробили вітчизняні вчені: Т. Андрущенко, А. Канарський, Л. Левчук, В. Личковах, Н. Маньковская, М. Мурашкін, В. Мовчан, О. Наконечна, О. Поліщук, М. Яковенко. У дисертації використані праці сучасних вітчизняних вчених, в яких висвітлено філософське осмислення пізнання в соціокультурному просторі: І. Бичка, В. Вашкевича, В. Кушереця, С. Куцепал, В. Фадєєва. Обґрунтуванню взаємозв'язку, взаємозумовленості, сутності відношення «свідомість – культура» присвячені праці А. Арто,

Н. Бойко, В. Іванова, О. Мандельштама, І. Меркулова, В. Моїсеєва, В. Муляра, В. Розанова, Т. Розової, О. Потебні, А. Смирнова, П. Флоренського, І. Франка. Проблеми співвідношення символу та образу, конкретно-чуттєвого та абстрактно-розумового пізнання висвітлено в працях А. Белого, О. Лосєва, Д. Свириденка, О. Шпенглера. В контексті рефлексії синестезії проаналізовані праці дослідників: Б. Ананьєва, О. Артем'євої, О. Балли, А. Бардовської, Л. Беляєвої, О. Болотової, С. Вороніна, Б. Галєєва, Л. Генералюк, І. Герасимової, К. Герлах, А. Забіяко, О. Заїченко, М. Зайцевої, А. Капанової, С. Кравкова, Е. Кузнєцової, Н. Коляденко, Е. Коміної, С. Конанчук, Е. Кузнєцової, Л. Кундик, Н. Лук'янець, О. Лупенко, О. Лурія, Л. Маловицької, М. Мерло-Понті, К. Лозенко, Г. Пауля, В. Петренка, В. Прозерського, Л. Прокоф'євої, Г. Раснікова, С. Рубінштейна, Г. Ряснікова, О. Саленко, О. Сарнавської, С. Сєкачової, Ю. Сєребрякової, А. Сидорова-Дорсо, А. Томашевої, І. Трофімової, С. Холодинської, А. Черняєвої, К. Штанько, П. Яньшина; а також праці закордонних дослідників: Р. Цитовіча, Л. Маркс, Г. Мартіно, С. Барон-Коена, В. Рамачандрана, Х. Хеймена, Д. Іглмена.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що низка дослідницьких контекстів, окреслених у дисертаційній роботі, не знайшла концептуального висвітлення, що свідчить про її актуальність для сучасної соціальної філософії. Передусім заслуговують на увагу питання концептуалізації сутності синестезії як категорії соціально-філософського дискурсу. Також доцільним виглядає виявлення потенціалу синестезії у процесах формування змісту суб'єктності індивіда. Не менш актуальною є необхідність обґрунтування евристичної ролі синестезії як принципу розвитку художньо-естетичної свідомості. На вирішення цих та інших актуальних завдань і спрямовано дисертаційне дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі культурології та мистецької освіти факультету початкової та мистецької освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка згідно з фундаментальним напрямом наукової роботи кафедри за темою «Культурологічний та особистісний виміри художньо-естетичних цінностей української культури» (протокол №1 від 21 січня 2016 р.), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт університету.

Тема дисертації затверджена Вченою Радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 19 травня 2016 року).

Мета і завдання дослідження полягають в осмисленні синестезії як критерію культури людської чуттєвості з позицій соціально-філософського дискурсу з використанням потенціалу діалектики соціокультурного процесу.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- здійснити аналіз розвитку соціально-філософського дискурсу категорії «синестезія»;
- обґрунтувати методологію та принципи дослідження;
- розкрити зміст категорії «синестезія» як соціокультурного явища;
- здійснити рефлексії внутрішньої суперечності синестезії як способу розвитку суб'єктивності;

- осмислити роль синестезії у формуванні змісту суб'єктності індивіда;
- висвітлити синестезію як міру розвитку культури чуттєвості;
- обґрунтувати евристичну роль синестезії як принципу розвитку цілісності пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення.

Об'єкт дослідження – синестезія як сфера спеціальних досліджень соціальної філософії.

Предмет дослідження – категорія «синестезія» як критерій культури людської чуттєвості.

Методи дослідження. Методологічні засади дисертаційного дослідження визначені специфікою об'єкта та предмета дослідження. Дослідження реалізовано із використанням принципів розвитку та взаємозв'язку, сходження від абстрактного до конкретного, збігу логічного та історичного, єдності начала і кінця.

У контексті розв'язання дослідницьких завдань було використано наступні методи:

- діалектичний метод дозволив достатньо аргументовано й доказово розкрити логіку і діалектику синестезії в контексті чуттєвої практики від її чуттєво-образних форм до понятійно-логічного змісту;
- історичний метод дозволив проаналізувати генезу поглядів на синестезію;
- феноменологічний метод, завдяки якому розкрито місце синестезії в творчій діяльності з урахуванням соціокультурних і особистісних факторів.
- системний підхід забезпечив розгляд досліджуваної проблеми в її цілісності.

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція, логічний, що сприяли утриманню об'єктивності та цілісності дисертаційної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження визначається тим, що вперше здійснено комплексний аналіз синестезії як соціально-культурного феномену та соціально-філософської категорії.

Уперше:

– доведено, що синестезія – це здатність ідеального здійснення поза реальним процесом, вираження і відтворення загального в його всезагальних формах; це точка породження і входження у форму всезагальності. Як логічне поняття, синестезія є результатом суспільної практики, яка змінює зовнішню дійсність, знищує її зовнішню визначеність і робить її об'єктивною істиною;

– з'ясовано, що синестезія, як специфічно розвинена чуттєва культура індивіда, не випадковість, а цілісно схоплена й усвідомлена необхідність. Вона породжує загально значущий соціокультурний продукт у формі індивідуального зсуву в системі образів, створених попередньою діяльністю творчої уяви;

– показано, що зміст синестезії як принципу розвитку цілісності пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення полягає у відображенні не чуттєвої дійсності предметного світу, а у зміні способу відображення, способу уяви, який містить можливість творчості.

Удосконалено:

– обґрунтування, що механізм синестезії укривається у здатності уяви. Усвідомлюючи чуттєві враження, людина не просто «переживає» деякі зміни в собі: вона здійснює цілеспрямовану ідеальну дію. Творча уява як універсальна здатність людини може сформуватися на синестезії – способі суб'єкт-об'єктної діяльності індивіда;

– розуміння «естетичного» в контексті творчого відображення дійсності (концептуалізовано А. С. Канарським), яке містить в собі діалектичну єдність об'єктивності та суб'єктивності, що є особливими моментами його форми існування;

Отримали подальший розвиток такі положення:

– образ наявних всезагальних форм діяльності існує незалежно від свідомості і буття кожного окремого індивіда, який з необхідністю орієнтований на наявність цих форм як абсолютної точки відліку; форма явлена у почутті й протиставлена думці, історично окультурюється і задається свідомості як уже визначений мисленням факт культурної історії, як реальність;

– поєднання індивідуальності сприйняття (синестезії) із загальною нормою уяви, коли нова норма визначає себе як індивідуальне відхилення, а індивідуальність сприйняття й уяви безпосередньо породжує загальний продукт (ідеал, символ), який є логічним розвитком діалектики соціокультурного процесу;

– методологічний потенціал діалектики соціокультурного процесу складає теоретичну основу визначення синестезії як своєрідного новоутворення у просторі суперечливої взаємодії сприйняття й уявлення, як форми і способу організації культури людської чуттєвості.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів визначається новизною і сукупністю наукових положень, що пропонуються на захист.

Враховуючи актуальність проблеми та недостатній рівень її розробки, використані у роботі методи, підходи та отримані за їхньою допомогою результати можуть бути застосовані при визначенні принципів засад методології формування творчої особистості з погляду зростання переважного значення суб'єктності індивіда та креативності його самосвідомості у сучасному суспільстві.

Категорія «синестезія» містить методологічний потенціал для розкриття соціокультурної сутності методу синектики, що активно використовується в сучасній теорії прийняття рішень для розв'язання неординарних проблем, пошуку нових ідей.

Крім того, зміст категорії «синестезія» сприяє розкриттю сутності психоделічного мистецтва у сучасній соціокультурній реальності.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі, зокрема, при читанні курсів «Філософія», «Етика та естетика», «Філософія культури та мистецтва», «Культурна антропологія».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Висновки і положення наукової новизни зроблені та отримані автором у власній дослідницькій роботі.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях науково-

методичного семінару кафедри культурології та мистецької освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Етнос. Культура. Нація» (Дрогобич, 2010, 2012, 2014, 2016); Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції» (Київ, 2010); XII Международная научная конференция «Ильенковские чтения – 2010» (Киев, 2010); Міжнародна наукова конференція «Духовність. Культура. Людина» (Львів, 2010); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2011» (Київ, 2011); «Ставропігійські філософські студії» IV науково-практична конференція (Львів, 2011); Міжнародна (науково-теоретична) конференція «Гуманізм. Людина. Час» (Дрогобич, 2011); Друга всеукраїнська наукова конференція «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (Дніпропетровськ, 2012); Міжнародна наукова конференція «XXVII Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи К. Тарковського» (Львів, 2015); XXVII Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Свідомість» (Дрогобич, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Sacrum et profanum в культурі» (Львів, 2015), Всеукраїнська наукова конференція «Духовність. Культура. Виклики сьогодення» (Львів, 2017).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладено у 23 публікаціях, з них: 4 – у наукових фахових виданнях з філософських наук України, 1 – у фаховому виданні, що входить до міжнародних науково-метричних баз, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 17 – у інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертаційної роботи сформована на основі визначеної мети та поставлених завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, списків використаних джерел до розділів (загалом 170 позицій) та загальних висновків. Загальний обсяг дисертації – 192 сторінки, основна частина дисертації – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, продемонстровано зв'язок з науковими програмами, викладено теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну дослідження, обґрунтовано теоретичну та практичну значущість отриманих результатів, наведено дані про їх апробацію та публікації, описано структуру та обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження синестезії в соціальній філософії» присвячений визначенню та характеристиці основних підходів до аналізу феномену синестезії в системі гуманітарного та соціально-філософського знання.

У *підрозділі 1.1 «Джерельна база та історіографія дослідження»* проаналізовано сфери дослідження феномену синестезії. З'ясовано, що в

наукових дослідженнях щодо розуміння поняття «синестезія» співіснують різноманітні підходи, котрі, разом з цим, визнають загальнонаукову значимість синестезії та зазначають, що у формуванні синестезії базовим зв'язком постають найвищі соціокультурні емоції та мисленнєві операції.

У підрозділі 1.2 *«Методологія соціально-філософського дослідження синестезії»* визначено методологію соціально-філософського аналізу категорії «синестезія», що поєднує в собі філософські (діалектичний, історичний, феноменологічний, системний) та загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція, логічний) методи, які сприяли утриманню об'єктивності та цілісності дисертаційної проблеми.

У розділі 2 *«Соціально-філософський дискурс синестезії»* досліджено синестезію як внутрішньо суперечливий процес і визначено його протиріччя.

У підрозділі 2.1 *«Синестезія у становленні цілісності соціальної реальності»* розкрито специфіку єдності людини зі світом, пізнаваності світу; показано, що людина своїми «сутнісними силами» і здібностями (до яких належить і синестезія) акумулює в собі загальність всіх природних зв'язків, що стали формою її життєдіяльності.

Визначено, що необхідним моментом людської діяльності є пізнання, яке визначається як діяльність свідомості, що здійснюється окремо від практичного процесу – як рух мислення всередині образу дійсності. Пізнавальна діяльність свідомості в її абстракції від практичного процесу постає як рух образів дійсності в ідеальній формі, поза цією дійсністю. Цей рух відтворює взаємозв'язки образів у просторі знань як стійких формоутворень свідомості.

Розкрито, що зміст нашої свідомості – це невпинна змінюваність: інтенція свідомості, постійна спрямованість на щось. Самоусвідомлення власного Я і об'єктивного розвитку соціокультурної дійсності відбувається внаслідок суб'єктивної перетворювальної діяльності, яка спрямована на задоволення потреб суспільства, суспільного індивіда. Суб'єктивна перетворююча діяльність суспільного індивіда включена в логіку суспільних відносин. Вона є і умовою, і підставою формування свідомості індивіда внаслідок цілеспрямованого перетворення логіки розвитку суспільної дійсності у логіку мислення, логіку смислів. Саме та форма соціокультурної діяльності, що формує людину як суспільного індивіда, розкриває зрештою логіку змінювання взагалі. Принциповим є те, що логіка дійсності – саморозвиток суспільної практики, яка здійснює перетворення усього в усе, зміну всіх форм руху матерії, – відображається в категоріях діалектичної логіки. Логічне поняття «синестезія», як і саме чуттєве людини, є результатом суспільної практики, яка змінює зовнішню дійсність, знищує її зовнішню визначеність і робить її об'єктивною істиною.

У підрозділі 2.2 *«Категорія «синестезія» та спосіб розвитку суб'єктивності»* доведено, що синестезію слід розуміти з тієї ж самої основи, звідки виводяться всі інші форми свідомості – з практично-перетворювальної діяльності. Вся робота людської суб'єктивності є внутрішнім моментом предметно-перетворювальної діяльності, опосередкованої знаряддями праці. Виникнення і розвиток цієї діяльності є виникнення і розвиток синестезії.

Розкрито, що образ наявних всезагальних форм діяльності людей існує незалежно від свідомості і буття кожного окремого індивіда, який з

необхідністю орієнтований на наявність цих форм як абсолютної точки відліку. Індивід вільний у виборі ідеалів, але вибір його є необхідним і здійснюється всередині породжених самою людиною форм: форм абсолютного зв'язку з буттям; форм, які не отримали свого повного розвитку в практиці життєдіяльності, але вбудовані в почуття та уявлення за логікою цієї практики; форм перетворених (спотворених) та помилкових. Форма, яка подана в почутті, у протиставленні до думки, історично окультурюється і задається свідомості як вже визначений мисленням факт культурної історії, як реальність. І задається тільки в схемах сформованих уявлень. Свідомість спирається вже на історично розвинене почуття людини. Це історичне людське почуття відтворюється у свідомості як *знання*. Індивід знаходить зовнішній предмет, дією своїх органів фіксує поза собою його властивості, а у процесі діяльності ніби повторює, відтворює його. Сутність діяльності розкриває витоки людської суб'єктивності, тоді як сутність самої людини розкривається в діяльності як спосіб людського ставлення до суцього. Діалектика цього процесу полягає в роздвоєнні єдиного, в утворенні протиріччя, у якому однією стороною є людина як суб'єкт, що акумулює у своїй діяльності сам принцип роздвоєння. Внутрішня роздвоєність, «діалогічність» предметної дії передбачає фіксацію самої дії, її предмета і тієї самої «сторони», з якою дія і предмет фіксуються. В кожному елементарному акті мислення (або внутрішнього діалогу) вміщено переживання, яке завжди здійснюється як продуктивна уява, як творчість.

Обґрунтовано, що синестезія – особливий спосіб пізнання, який проявляється в тісному взаємозв'язку мислення і сприймання. За допомогою синестезії явища, які сприйняті у суб'єктивному світі людини, набувають паралельних якостей у вигляді додаткових відчуттів або вражень, оскільки відбувається накладання й змінювання в одночасному когнітивному акті різних за модальністю сприйнять. Синестезія як концентрована актуалізація чуттєвого сприяє цілісному сприйняттю внутрішньо суперечливого світу.

Об'єктивна істинність людського пізнання забезпечується не тим, що явища беруться безпосередньо з навколишньої дійсності в натурі та вдається їх донести в натуральності до ідентичного зображення в уявній формі. Речі повинні бути піддані зміні й під впливом суспільної людини перестати бути собою, щоб бути в змісті знання у формі об'єктивної істини. Уявленню недоступне освоєння загальності та розвитку. Це можна тільки зрозуміти, висловити, відтворити в русі понять. Тому вважаємо, що поняття синестезії не слід розглядати як відволікання від чуттєво даного різноманіття речей, як форму абстрактної загальності, адже загальне уявлення фіксує однакове, властиве багатьом об'єктам споглядання. Поняття синестезії лише здається зовнішньою формою загальності, що заповнюється емпіричним матеріалом. Треба спростувати погляд, за яким поняття синестезії і взагалі логічне розглядається як надбудоване над уявленням, що спирається на нього і черпає свій зміст, який безпосередньо доставляється органами чуттів із чуттєво сприйнятого середовища. Не результатом безпосередньо чуттєвого, не продуктом споглядання, уявлення є поняття синестезії, а, як і все чуттєве людини, це логічне поняття є результатом суспільної (соціокультурної) практики.

Розділ 3 «Потенціал синестезії у розв'язанні протиріч сучасної соціокультурної реальності» присвячений доведенню принципового значення синестезії у формуванні суб'єктності індивіда та критеріїв істинності чуттєвої культури суспільства.

У підрозділі 3.1 «Синестезія у формуванні змісту суб'єктності індивіда» показано, що критично конструктивний характер ставлення людини до дійсності виявляє діалектика ідеального. Як форма суб'єктної діяльності, ідеальне засвоюється лише внаслідок активної взаємодії з предметом і продуктом цієї діяльності. Для індивіда ідеальне постає особливим предметом, який він може цілеспрямовано змінювати згідно з потребами діяльності за допомогою такої універсальної здатності, як творча уява. Її елементарні форми, так само як і здатність мислити згідно з правилами логіки, формуються в кожному індивідуумі стихійно.

Проаналізовано цілісність пізнання та знання, творчу діяльність та креативність мислення як органічне вмістилище комплексності та синтетичності ставлення до світу. Ця цілісність фіксується як продукт духовного освоєння світу; як процес діяльності митця і сприймання мистецтва; як механізм творчості, духовної активності.

Обґрунтовано, що принциповим началом генези такої цілісності постає синестезія. Синестезія характеризується як чуттєво-образне і здійснюється як певний зв'язок у цілісній полімодальній системі різнорідних сприймань. Вона є формою суб'єктного узагальненого пізнання та основою створення нових образів і понять за допомогою творчої уяви. В цьому процесі важливу роль відіграє індивідуальний досвід та соціокультурний розвиток особистості. В синестезії і продуктивній уяві актуалізується вся суспільна історія. Синестезія та уява розвиваються як універсальна здатність людини, котра вмє бачити світ у різноманітності, цілеспрямовано відчувати саме *так* і саме *те*, що залишається поза полем зору звичайної людини (не митця) або сприймається нею спрощено. Форми синестезії, що організують роботу уяви, – це продукт такої ж тривалої «дистиляції», як і категорії логіки. Вміння сприймати світ у формах по-людськи розвиненою чуттєвістю – синестезійно – повинні розвиватися (а тому і теоретично розглядатися) у відношення, осмислюватися як логічне поняття.

Визнаючи категорію «синестезія» як начало у поступальному розвитку культури людської чуттєвості, розуміємо, що вона відображає проблему начала циклу поступальності як принципу. Оскільки будь-який рух пізнання завжди є перервно-неперервним, стрибкоподібним, суперечливим, кількісно-якісним, а всі форми дійсності – кінцево-нескінченними, абсолютно-відносними, то проблема «начала» (і його протилежності «кінця») у діалектиці пізнавального процесу, у творчій діяльності суспільного індивіда виявляє спосіб існування розвитку взагалі, його внутрішнього протиріччя, яке має «начало» (момент виникнення) і «кінець» (момент його розв'язання).

У підрозділі 3.2 «Синестезія як спосіб організації культури людської чуттєвості» актуалізована проблема осмислення культури людської чуттєвості у контексті визначення сутності синестезії як способу виявлення внутрішньо суперечливої основи культури людської чуттєвості.

Показано, що соціокультурний процес (як міра чуттєвої сприйнятливості людини) в діалектиці процесу становлення та своєрідності виявів феноменів чуттєвого (чуттєвої культури індивіда і суспільства) є вихідним для розуміння витоків культури людської чуттєвості. Соціокультурні ідеали істини, краси і добра стають суб'єктивним (суб'єктно-об'єктивним) ставленням людини до дійсності, що формується в розвитку уявлень індивіда про прекрасне і потворне, комічне і трагічне, героїчне і нище. Діалектика соціокультурного процесу – це історичний і практичний процес переходу об'єктивності чуттєвого явища в суб'єктивний стан, самопочуття людини, своєрідне «до-оформлення» соціокультурного буття до рівня його завершення в людському переживанні та утвердженні. Тільки так соціокультурний процес може бути усвідомлений як закономірний, суперечливий процес. У цьому сенсі історичні формоутворення або видоутворення творчої діяльності (насамперед, мистецтва) дають різноманітність у розгортанні багатства чуттєвої культури людства, її певну типологію і тенденцію подальшого розвитку.

Доведено, що в кожному виді мистецтва сукупність притаманних йому синестезій утворює свою цілісність, яка системно відповідає модальним ознаками виду і цілісності світу. Однак вираз такої сприйнятливості потребує нових форм вияву історичної активності людини і не може бути обмежений єдиною формою соціокультурної практики – мистецтвом. Діяльність розвиненої уяви на підставі синестезії породжує новий продукт, новий образ, що набуває форми «ідеалу», тобто «краси». Розвинене почуття краси постає критерієм вільної реалізації мети, що виражає дійсну необхідність, а синестезія сприяє перетворенню індивідуума з пасивного об'єкта зовнішніх впливів у самодіяльного суб'єкта історичної дії, в творчу індивідуальність.

Розкрито збіг синестезії зі свободою уяви. У цьому полягає сутність діалектичного протиріччя чуттєвої культури індивіда. Свобода уяви (фантазія) можлива тільки там, де є цілеспрямована дія, що збігається з суспільною необхідністю. Синестезія і уява, тобто діяльність, що формує образи і потім змінюється, розвиваючи їх, вільна від влади штампа, народжує суб'єктивне почуття краси. Це почуття супроводжує акти дійсно вільного формування природи у реальній практиці, в уяві, фантазії, а потім, будучи розвиненим, постає суб'єктивним критерієм «вільної» діяльності. У ньому завжди наявна індивідуальна варіація тих проявів діяльності, які вже формалізовані, виражені в строго однозначних формулах. Водночас це індивідуальне відхилення, індивідуальна варіація загальних принципів зовсім не довільна. Індивідуальні зрушення в загальних, уже засвоєних і описаних формах роботи уяви диктуються не «випадковістю», а загальною дійсністю, тими загальними ідеями, які «літають в повітрі» і лише чекають особистість, яка здатна вловити та висловити їх. Тобто синестезія як специфічно розвинена чуттєва культура індивіда – не випадковість, а усвідомлена необхідність, яка ще не отримала вираження в строгому формалізмі поняття. Вона породжує загально значущий соціокультурний продукт у формі індивідуального зсуву в системі образів, створених попередньою діяльністю уяви. У вигляді «індивідуального» зсуву в колишніх нормах роботи уяви народжується нова, загальна норма організації її роботи. Причому в такому ухиленні, яке індивідуальне, але не довільне; яке є

продуктом не особистої винахідливості, а особистого вміння чутливо схопити загальну необхідність, що назріла в організмі суспільного життя.

У підрозділі 3.3 «Евристична роль синестезії» проаналізовано уявлення як першу думку, яка містить у собі відмінність сприйняття від реальності і припускає людське «Я». У предметний світ людина вносить саму себе. Сприйняте, хоч і пов'язане з випадковими емпіричними якостями, це насправді реалізація, розвиток і доповнення людини тим, що у ній відсутнє. Це те, що виникає в самій діяльності, існує у вигляді особливої чутливості. При цьому розуміння не передує творчій діяльності, а всупереч предметній видимості є її продуктом. Нові думки, стани, почуття не залежать від наших здібностей, психологічних почуттів. Можливість їх прояву не визначається зовнішніми обставинами, а пов'язана з історичним устроєм людського буття. Почуття виникають в людині не тому, що їй властива певна психофізична організація і вона здатна раптом ці почуття зазнати, а тому, що можливість їх появи потенційно присутня у просторі способу буття, зокрема у творі мистецтва.

Встановлено, що у всіх сферах людської діяльності (індивідуальної і суспільної) будь-які нові, творчі надбання починаються зі специфічних особистих ініціатив, які випадають з розряду загальноприйнятого і є суто суб'єктивною діяльністю, поки з розвитком обставин якраз випадкове, суб'єктивне, самобутнє раптом виявляється об'єктивно ствердженим законом, правилом або загальною нормою. Художня творчість, розвиваючи почуття краси, формує і організовує здатність людської уяви в її найвищих і складних проявах, розвиває вміння з якоїсь деталі моментально вловлювати загальний зміст подій. Це внутрішня логіка взаємозв'язку частини і цілого. Почуття тут «піднімається» в загальну форму і утримує загальний зміст. Функція розрізнення і протиставлення, властива свідомості, протиставляє цю загальну форму собі самій у почутті одиничного індивіда. Загальне згортається в «точковості» Я. Те саме відбувається з мислячою здатністю, яка виявляє себе як універсальна потенція поняття, розуміння. Збіг почуття і поняття в їх ідеальній формі являє собою «точкову» тотальність, яка постає як чуттєве і мисляче Я. І тільки розвиток цих форм може призвести до адекватної самосвідомості: до розуміння інтуїтивної здатності, чуттєвості, мислення. Такою формою організації (діалектичною категорією), що відображає зміну способу формування й розвитку і чуттєвості, і мислення, постає синестезія.

Показано, що діалектика у розв'язанні проблеми синестезії виходить не з безпосередньо-сенсуалістичного розуміння чуттєвого, а з розуміння чуттєво-практичного. Підставою є не окремі речі та їхні особливості як такі, а змінювані, перетворені в ході чуттєво-практичної, суспільної діяльності індивідів, що втрачають свою окремішність, особливість і в діалектичному самозапереченні набувають всезагальності. У цьому ж моменті самозаперечення окремоті об'єктивної речі, що триває в розвитку, слід бачити основу, зародок, начало сходження загального дійсного в загальне понятійне.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових публікацій засвідчив, що вивчення феномену синестезії має давню історію в гуманітарних і природничих науках – філософії, естетиці, психології, фізіології, медицині, мистецтвознавстві, мовознавстві тощо.

Проаналізувавши генезу поглядів на синестезію, визначено, що зміст поняття «синестезія» розуміють: у системі психолого-педагогічних наук як єдність протилежностей сенсорних систем, як опосередковуючий «механізм», що трансформує зміст однієї модальності відчуттів у іншу; у системі лінгвістичних та мистецтвознавчих наук як «механізм» трансформації міжчуттєвих сприймань у художній образ, як основу формотворень художньо-естетичного стилю культурної епохи; у сфері філософського знання синестезію розуміють як соціокультурний феномен, що є виявом «сутнісних сил» людини, як тип взаємодії у системі чуттєвого відображення об'єктивної реальності, як актуалізацію людської чуттєвості.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що на даний час в сучасній науці відсутнє єдине однозначне розуміння синестезії, не визначена її природа та механізм. Суперечливість практики застосування поняття «синестезія» зумовлена як складністю досліджуваного явища, так і відсутністю єдиної методології в його дослідженні. Проте в наукових дослідженнях визнається загальнонаукова значимість синестезії. В переважній більшості визнається, що універсальним способом актуалізації людської чуттєвості у формі синестезії є сфера мистецької творчості, а у формуванні синестезії базовим зв'язком постають найвищі соціокультурні емоції та мисленнєві операції.

2. Визначено методологію соціально-філософського аналізу категорії «синестезія», що поєднує в собі філософські (діалектичний, історичний, феноменологічний, системний) та загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція, логічний) методи, які сприяють утриманню об'єктивності та цілісності дисертаційної проблеми.

Обґрунтовано, що сутність синестезії як способу саморозвитку суб'єктивності і категорію соціально-філософського дискурсу доцільно розкрити з позицій філософської діалектики, а саме: діалектики взаємозв'язку суспільної свідомості і свідомості окремого індивіда; логіки категорій мислення та їхнього свідомого «перетворення» індивідом в активні форми духовного-теоретичного і предметно-практичного освоєння світу; способу існування гранично загального поняття як діалектичного протиріччя, що є сутністю принципу розвитку взагалі.

Методологічний потенціал діалектики соціокультурного процесу дозволив дослідити синестезію як своєрідне новоутворення у просторі суперечливої взаємодії сприйняття і уявлення, як форму організації самосвідомості індивіда. Синестезію визначено як таке окреме, що є першим кроком усвідомлення: як поняття про перервність, дискретність, заперечення плинності; водночас як спробу відродити континуальність, але вже для того, що схоплено в понятті. Синестезія, будучи діяльністю уявлення, ідеально відповідає тій природній зв'язності у спонтанному сприйнятті світу, як вона

представлена у свідомості індивіда. Уже на полі самосвідомості індивіда внутрішня суперечність синестезії осмислюється відповідно до законів логіки сенсу.

Визначено, що дослідження синестезії пов'язане, насамперед, з теоретичною розробкою загальної проблеми цілісності пізнання у контексті діалектичної теорії пізнання, зокрема – теорії продуктивної уяви.

Встановлено, що механізм синестезії криється у здатності уяви. Усвідомлюючи чуттєві враження, людина не просто «переживає» деякі зміни в собі. В акті усвідомлення відчуттів вона здійснює ідеальну дію, цілеспрямовано зосереджує увагу на одних відчуттях, відрізняє важливе від другорядного, суттєве – від несуттєвого, і таким шляхом виробляє уявлення про річ, чуттєво сприйняту органами чуттів. Здатність активно аналізувати факти органічно поєднана із здатністю висловлювати враження у слові, у художньому образі, у понятті, що стає необхідною опосередковуючою ланкою між несвідомим і свідомим, через яку чуттєві враження заломлюються і перетворюються на усвідомлені.

3. Розкрито, що синестезія, як момент переходу, єдність протилежностей матеріального та ідеального, у момент перетворення протилежностей «оголює» загальність і через неї сутність, необхідність, закономірність, що є відображенням об'єктивного в суб'єктивній свідомості людини, і постає як поглиблення пізнання людиною явищ світу, як ступінь пізнання людиною єдності та зв'язку, взаємозалежності й цілісності світового процесу. Синестезія – це здатність ідеального здійснення (поза реального процесу), вираження і відтворення загального в його всезагальних формах. Як початок свідомості, це точка породження і входження в форму всезагальності. Поняття синестезії, як і саме чуттєве людини, є результатом суспільної практики, яка змінює зовнішню дійсність, знищує її зовнішню визначеність і робить її об'єктивною істиною.

Образ наявних всезагальних форм діяльності існує незалежно від свідомості і буття кожного окремого індивіда, який з необхідністю орієнтований на наявність цих форм як абсолютної точки відліку. Форма, яка подана у почутті, у протиставленні до думки, історично окультурюється і задається свідомості як вже визначений мисленням факт культурної історії, як соціокультурна реальність. Індивід віднаходить зовнішній предмет, дією своїх органів фіксує поза собою його властивості й у процесі перетворюючої діяльності ніби повторює, відтворює його. Діалектика цього процесу полягає в роздвоєнні єдиного, у виявленні протиріччя, у якому однією стороною виступає людина – як суб'єкт, що акумулює у своїй діяльності сам принцип роздвоєння. Внутрішня роздвоєність предметної дії передбачає фіксацію самої дії, її предмета і тієї самої «сторони», якою дія і предмет фіксуються. У кожному елементарному акті мислення укладено переживання, яке завжди здійснюється як продуктивна уява, як творчість.

4. Встановлено, що в процесі синестезійного сприйняття дійсності тісно переплітається свідоме і несвідоме. Синестезія є найважливішою складовою чуттєво-образного, на основі якого формуються когнітивні потенції соціокультурного досвіду, що вирізняється органічністю, цілісністю,

нероздільністю «відчуття і розуміння». Отже, синестезію можна визначити як специфічну форму взаємодії в цілісній системі чуттєвого відображення.

Синестезія – особливий спосіб пізнання, який проявляється в тісному взаємозв'язку мислення і сприймання. За допомогою синестезії сприйняті явища у суб'єктивному світі людини набувають паралельних якостей у вигляді додаткових відчуттів або вражень, оскільки відбувається накладання в одночасному когнітивному акті різних за модальністю сприйнять. Синестезія як концентрована актуалізація чуттєвого сприяє цілісному сприйняттю внутрішньо суперечливого світу.

Розкрито, що синестезію слід мислити як спосіб розвитку суб'єктивності, як діяльність пізнавальну і як діяльність творчу. Зазначено, що явище синестезії ніби не виявляє ознак процесуальності, а навпаки, безпосередньо і відразу дає нам знання, яке не представлене в жодних логічних схемах, проте містить певну достовірність. Проаналізовано, що зведення синестезії до чуттєвості або раціональності не вирішує проблеми, а просто вказує на відсутність дієвої повноти форм розуму і почуттів, їхня розмежованість у пізнавальній і творчій діяльності. Як результат, у дослідженні синестезію проаналізовано у взаємозв'язку із наявними відомими формами роботи суб'єктивності, визначено ці форми і теоретично виявлено внутрішній зв'язок інтуїтивного і логічного, синестезійного сприйняття, уяви і свідомості.

Доведено, що саме суспільна, конкретно-історична суть практики визначає необхідність виникнення такого способу взаємовідношення чуттєвого і логічного, яке на певному історичному етапі соціокультурного розвитку фіксується за допомогою категорії «синестезія». Оскільки у способі практичного змінювання світу міститься підстава і способу відчування, і способу мислення.

5. Показано, що синестезію треба розуміти як форму сприйняття всезагального безпосередньо-чуттєвого людського змісту буття.

Цілісність пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення органічно вміщує у собі комплексність і синтетичність ставлення до світу. Принциповим началом генезису такої цілісності постає синестезія.

Творчість не нав'язується зовні у вигляді зразка. Унікальна здатність творчості полягає у відкритті істини у вигляді діалектичних законів виявлення, утримання та вирішення внутрішніх протиріч. Синестезія і є такою формою суб'єктивного, узагальненого пізнання та основою створення нових образів, уявлень та понять за допомогою творчої уяви. У цьому процесі важливу роль відіграє індивідуальний досвід та соціокультурний розвиток особистості. Продукти синестезії та уяви стають творами мистецтва, коли набувають вигляду чуттєвої реальності, відкритої для сприйняття і доступної для суб'єктивного переживання.

Розвинені форми синестезії та уяви залежать від умов життя людини у суспільстві і є культурно-історичним продуктом. В актах синестезійного сприйняття і продуктивної уяви актуалізується вся суспільна історія, оскільки синестезія і уява розвиваються як універсальна здатність людини, як уміння бачити світ у всьому розмаїтті предметів і їхніх якостей.

Теоретичне осмислення специфічно художніх форм роботи сприйняття, уяви, свідомості дозволяє розкрити конкретно-історичну сутність їхнього взаємозв'язку, а саме:

- синестезія як специфічно людське сприйняття навколишнього світу формується історично і отримує осмислену форму в художній діяльності;
- синестезія постає внутрішньо суперечливою єдністю протилежностей: чуттєво-безпосереднього змісту буття та емоційно-чуттєвої форми свідомості;
- синестезію слід мислити (розуміти) як інтегральну повноту діяльності мислячого Я, як багатство суб'єктивної культури, на підставі якої тільки і може сформуватися творча уява як універсальна здатність людини.

Визначено, що синестезія – чуттєво-образна «ланка», яка здійснює невидимий «перехід» від природної здібності індивіда щодо сприймання явищ навколишньої дійсності до творчої уяви. Підкреслимо, що внутрішню логіку такого «переходу» виявляє діалектика ідеального як принцип розвитку внутрішнього протиріччя соціокультурного процесу до його розв'язання у специфічно людських формах творчості, у суб'єктній діяльності суспільного індивіда. Унікальна здатність творчості полягає у відкритті істини у вигляді діалектичних законів виявлення, утримання та вирішення внутрішніх протиріч. Синестезія і є такою вихідною формою суб'єктного узагальненого пізнання та основою створення нових образів, уявлень та понять за допомогою творчої уяви.

6. Встановлено, що мистецтво є основною сферою соціальної практики, де культивується і функціонує синестезія як прояв сутнісних сил людини і специфічна форма (і спосіб) взаємодії в цілісній системі людської чуттєвості. Синестезія пояснює відносну індіферентність художнього образу до видової специфікації, а також універсальність феномена єдиного художнього «простору – часу» в мистецтві.

Синестезія культивує розвинену форму творчої уяви, фантазії, інтуїції, натхнення. Уява та синестезія нерозривно пов'язані. Синестезія, надаючи одним предметам властивостей інших, створює істотно нові образи. Уява дає змогу бачити індивідуальність факту у світлі загального і творчо індивідуалізувати загальне знання. Синестезія – це здатність бачити ціле раніше його частин; те загальне, що існує тільки як натяк, тенденція, розвинути яку в цілісний, інтегральний образ може тільки розвинена сила уяви. Розвинена на продуктах людської культурної діяльності та організована формами цих продуктів, містить у собі відчуття доцільності, робить його суб'єктивним критерієм правильності дій навіть у тому випадку, коли вона спрямована на природу, яка не має в собі жодних «цілей».

Поєднання індивідуальності сприйняття (синестезії) з загальною нормою уяви, коли нова норма народжується як індивідуальне відхилення, а індивідуальність сприйняття й уяви безпосередньо народжує загальний продукт (ідеал, символ), який відразу знаходить відгук у кожного, є суттю соціокультурного процесу. У формі ідеалу, краси схоплюється універсальна природа даної, конкретної, одиничної речі. І, навпаки, одинична річ схоплюється тільки з того боку, з якого вона безпосередньо виявляє свою власну природу і сутність. Схоплюється міра речі, яка в «природному вигляді»

ніколи не виступає в чистому вираженні, а тільки в результаті соціокультурної діяльності людини. Виникнувши, вона починає активно управляти процесом сприйняття речей, які не створені людиною цілеспрямовано, а виникли самі по собі без всякої допомоги свідомості і волі людини. У формі краси міра речі є суб'єктивним критерієм, що дає змогу виділяти спочатку ціле, а потім, виходячи з нього, ті частини, які належать саме цьому цілому, не звертаючи жодної уваги на деталі й подробиці, які в ньому є внаслідок його зовнішньої взаємодії з іншими «цілими».

7. Обґрунтовано, що синестезія має особливий сенс щодо чуттєвого, яке не народжується стихійно у природному режимі нашої психіки, якщо у психіці відсутній акт втілення. Тобто ми маємо справу з тим, що сприймаємо не з функціонування наших органів чуття, а на підставі деякої мислєдїї, яка породжує в нас реальні переживання. Людське відображення є діяльним відображенням. Воно відображає не чуттєву дійсність предметного світу, а спосіб творення, «схему» діяльності, що містить можливість творчості. Свідомість володіє здатністю самостійно опанувати такі сфери, сторони реального світу, якими практика не може предметно-чуттєво оперувати. Свідомість випереджає практичну дію, формує ідеальну мету, надає знанню творчого характеру, а не лише відтворення можливостей. Під час творчої діяльності відбувається процес розпредметнення з внесенням нових, істотних значень, що докорінно змінюють попередній зміст. У цьому полягає основна цінність синестезії як принципу розвитку творчості.

Показано, що синестезія – не форма, яка фіксує, а процес, що розкриває сутність, закономірність руху пізнання і перетворювання; осягає, а не зображає процес творення суб'єктності в історичному саморозвитку. Воно розкриває проблему подолання розриву внутрішнього зв'язку (безпосередньої єдності світу) через осягнення внутрішньої суперечності явища синестезії та його сутності. Лише враховуючи суперечливість суспільної чуттєвої практики, її дійсну сутність в єдності протилежностей, де заперечення є своєрідним «поворотним пунктом» у розвитку, в русі поняття, можемо зрозуміти, усвідомити, теоретично виразити протилежність між поняттям «синестезія» і реальністю синестезійного сприйняття, розрив між свідомістю і дійсністю, діалектичну єдність як принцип розвитку цілісності пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення.

Необхідними умовами того, щоб здійснився творчий акт є емоції (натхнення й переживання) та мотивація творчості (воля до творчості, свобода). Саме за таких умов може відбутися поєднання не поєданого, суміщення різнорідного.

Вважаємо, що представлене розуміння категорії «синестезія» виявляє сутність методу синектики, що використовується в сучасній теорії прийняття рішень для розв'язання неординарних проблем, пошуку нових ідей і в основі якого лежить прагнення до творчості (суб'єктність) і прагнення до побудови символів (синестезія).

Зміст категорії «синестезія» сприяє розкриттю сутності психоделічного мистецтва, основною метою та завданням якого є звільнення свідомого та підсвідомого, стимуляція творчості на основі асоціативності, полімодальності і парадоксальності сприйняття сучасної соціокультурної реальності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Савчин Г.В. Соціальна природа чуттєвого змісту свідомості. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Філософські науки». 2011. №24 (221). С.55–59.
2. Савчин Г.В. Історико-філософський екскурс вивчення феномена «мислення». *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». 2012. Вип. 22(4). С.12–20.
3. Савчин Галина. Діалектика сприймання і мислення як естетичний феномен. *Наукові записки*. Серія Філософія. 2013. Вип. 14. С. 89–94.
4. Савчин Г.В. Історія естетичного – логіка розвитку людської чуттєвості. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. №3 (39). С.32–37.

Статті у закордонних фахових виданнях

5. Савчин Г.В. Категорія синестезії та спосіб розвитку суб'єктивності. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2016. Vol.3(7). С. 119–123.

Статті у виданнях,

що входять до міжнародних наукометричних баз

6. Савчин Г.В. Синестезія як принцип розвитку художньо-естетичної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. №3 (55). С.263–266.

Інші публікації[^]

7. Савчин Г. В. Творчість як мистецтво самопізнання. *Ильенковские чтения – 2010*. «Нет ничего практичнее хорошей теории»: материалы XII Международной научной конференции (Киев, 13-14 мая 2010 г.)/ Под ред. Б. В. Новикова. 2010. С.319–320.
8. Савчин Г. В. Поняття «творчість» та її роль у формуванні особистості в філософії Е. В. Ільєнкова. *II Міжнародна наукова конференція «Соціально-гуманітарні педагогіки вищої школи»* (Харків, ХДАДМ, 15-16 квітня 2010 р) : збірник матеріалів. 2010. С.250–252.
9. Савчин Галина. Николай Бердяев про аналитические искания постижения кризисна искусств. *Життя у вимірах Абсолюту як проблема філософії та культури російського Срібного віку* : матеріали Міжнародної наукової конференції 2010 р. / Ред. колегія: В. С. Возняк (головний редактор), В. В. Лімонченко, В. С. Мовчан. 2010. Вип. 16. С. 446–451.
10. Савчин Галина. Феномен синестезії в науці та мистецтві. *Етнос. Культура. Нація.* : збірник наукових праць за матеріалами VII Міжнародної науково-педагогічної конференції. 2010. Вип. 7. С.80–85.
11. Савчин Галина. Мистецтво-самопізнання-ідеал. *Духовність. Культура. Нація.* : збірник наукових статей. 2010. Вип. 5. С. 187–197.
12. Савчин Г. В. Синестезія як основа художньої творчості. *Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-теоретич. конференції (Київ, 22 грудня 2010 р). 2010. С. 225–226.
13. Савчин Г.В. Система символів декадансу культури як проект творчості нових форм. *«Дні науки філософського факультету – 2011»* : міжнародна

- наукова конференція (Київ, 20–21 квітня 2011): матеріали доповідей та виступів / ред.кол. : А. Є. Конверський [та ін.]. 2011. Ч. 2. С. 168–171.
14. Савчин Галина. Мистецтво як виразник чуттєвої культури і самосвідомості людини. *VIII Харківські студентські філософські читання* : збірник тез доповідей. 2011. С.98–99.
 15. Савчин Галина. Проблема синестезії в системі філософських наук. *Молодь і ринок*: Щомісячний науково-педагогічний журнал ДДПУ імені Івана Франка. 2012. № 8 (91). С.136–139.
 16. Савчин Галина. Феномен синестезії в творчості художників В. Кандінського та М. Чюрльоніса. *Ставропігійські філософські студії* : збірник наукових праць з музикознавства, психології та педагогіки / Упорядник О. П. Опанасюк. 2012. Вип. 6. С. 278–289.
 17. Савчин Г. В. Естетичний вимір художньої творчості. *Друга всеукраїнська наукова конференція «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні»* (Дніпропетровськ, 28 квітня 2012 р.): у 3-х частинах. 2012. Ч.2. С. 123–126.
 18. Савчин Галина. Нравственные идеалы искусства в философии И. Канта. *Історія філософії як школа думки* : збірник на пошану професора Степана Михайловича Возняка (до 85-річчя з дня народження) / Ред. колегія: В. К. Ларіонова (гол. редактор), О. Б. Гуцуляк. 2013. С. 169–175.
 19. Савчин Галина. Синестезія як феномен художньої культури сьогодення *Культурологічний та особистісний виміри художньо-естетичних цінностей української культури* : колективна монографія / В. І. Дротенко [та ін.] : за ред. О. В. Петрів. 2015. С. 49–55.
 20. Савчин Галина. Синестезійне сприйняття як суттєва характеристика чуттєвого. *Етичне та естетичне в людському світовідношенні* : тези міжнародної наукової конференції «XXVII – мі Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи К. Твардовського», (Львів, 11–12 лютого 2015 року). 2015. С.160–164.
 21. Савчин Галина. Проблема синестезії в українській філософській ліриці (на прикладі творчості Б.-І. Антонича). *Слово як осереддя буття* : збірник на пошану професора Тетяни Іванівни Біленко / Ред. колегія; В. С. Возняк (головний редактор), В. В. Лімонченко, О. А. Ткаченко. 2014. С.203–207.
 22. Савчин Галина. Синестезія як єдність сприймання та уяви. *Творчість М. О. Лосського у контексті філософії та культури російського Срібного віку* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Дрогобич, 2015 р.) / Ред. колегія: В. С. Возняк (головний редактор), Г. Є. Аляєв, В. В. Лімонченко, О. А. Ткаченко. 2016. С. 202–205.
 23. Савчин Г. Синестезія-уява-свідомість // *Духовність. Культура. Виклики сьогодення*. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Львів, 21-22 квітня 2017р.). 2017. С.111–113.

АНОТАЦІЇ

Савчин Г.В. Соціально-філософський аналіз категорії «синестезія». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2018.

У дисертації досліджується категорія «синестезія» як критерій культури людської чуттєвості в контексті соціально-філософського дискурсу з використанням потенціалу діалектики соціокультурного процесу.

Доведено, що синестезія – це здатність ідеального здійснення поза реальним процесом, вираження і відтворення загального в його всезагальних формах; це точка породження і входження в форму всезагальності. Як логічне поняття, синестезія є результатом суспільної практики, яка змінює зовнішню дійсність, знищує її зовнішню визначеність і робить її об'єктивною істиною. З'ясовано, що синестезія, як специфічно розвинена чуттєва культура індивіда, не випадковість, а цілісно схоплена й усвідомлена необхідність. Вона породжує загально значущий соціокультурний продукт у формі індивідуального зсуву в системі образів, створених попередньою діяльністю творчої уяви. Показано, що зміст синестезії як принципу розвитку цілісності пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення полягає у відображенні не чуттєвої дійсності предметного світу, а у зміні способу відображення, способу уяви, який містить можливість творчості. Творча уява як універсальна здатність людини може сформуватися на синестезії – способі суб'єкт-об'єктної діяльності індивіда. Образ наявних всезагальних форм діяльності існує незалежно від свідомості і буття кожного окремого індивіда, який з необхідністю орієнтований на наявність цих форм як абсолютної точки відліку; форма явлена у почутті й протиставлена думці, історично окультурюється і задається свідомості як уже визначений мисленням факт культурної історії, як реальність. Розкрито поєднання індивідуальності сприйняття (синестезії) із загальною нормою уяви, коли нова норма визначає себе як індивідуальне відхилення, а індивідуальність сприйняття й уяви безпосередньо породжує загальний продукт (ідеал, символ), який є логічним розвитком діалектики соціокультурного процесу. Методологічний потенціал діалектики соціокультурного процесу складає теоретичну основу визначення синестезії як своєрідного новоутворення у просторі суперечливої взаємодії сприйняття й уявлення, як форми і способу організації культури людської чуттєвості. Розкрито потенціал категорії «синестезія» у розв'язання протиріч сучасної соціокультурної реальності, яка визначається полімодальністю і парадоксальністю сприйняття, посиленням проектного начала творчості особистості.

Ключові слова: синестезія, сприймання, діяльність, мислення, свідомість, суб'єктивність, соціокультурний процес, мистецтво, творчість, уява, культура людської чуттєвості.

Савчин Г.В. Социально-философский анализ категории «синестезия». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Дрогобыч, 2018.

В диссертации исследуется категория «синестезия» как критерий культуры человеческой чувственности в контексте социально-философского дискурса с использованием потенциала диалектики социокультурного процесса.

Доказано, что синестезия – это способность идеального осуществления поза реальным процессом, выражения и воспроизведения общего в его всеобщих формах; это точка порождения и вхождения в форму всеобщности. Как логическое понятие, синестезия является результатом общественной практики. Выяснено, что синестезия, как специфически развитая чувственная культура индивида, не случайность, а целостно схвачена и осознанная необходимость. Она порождает общезначимый социокультурный продукт в форме индивидуального смещения в системе образов, созданных предыдущей деятельностью творческого воображения. Показано, что содержание синестезии как принципа развития целостности познания и знания, творческой деятельности и креативности мышления заключается в отображении не чувствительной действительности предметного мира, а в изменении способа отображения, способа воображения, содержащий возможность творчества. Творческое воображение как универсальная способность человека может сформироваться на синестезии – способе субъект-объектной деятельности индивида. Образ всеобщих форм деятельности существует независимо от сознания и бытия каждого отдельного индивида, с необходимостью ориентирован на наличие этих форм как абсолютной точки отсчета; форма явлена в чувстве и противопоставлена мнению, исторически окультурируется и задается сознанию как уже определенный мышлением факт культурной истории, как реальность. Раскрыто сочетание индивидуальности восприятия (синестезии) с общей нормой воображения, когда новая норма определяет себя как индивидуальное отклонение, а индивидуальность восприятия и воображения непосредственно порождает общий продукт (идеал, символ), который является логическим развитием диалектики социокультурного процесса. Методологический потенциал диалектики социокультурного процесса составляет теоретическую основу определения синестезии как своеобразного новообразования в пространстве противоречивого взаимодействия восприятия и представления, как формы и способа организации культуры человеческой чувственности. Раскрыто потенциал категории «синестезия» в решении противоречий современной социокультурной реальности, которая определяется полимодальностью и парадоксальностью восприятия, усилением проектного начала творчества личности.

Ключевые слова: синестезия, восприятие, деятельность, мышление, сознание, субъективность, субъектность, социокультурный процесс, искусство, творчество, воображение, культура человеческой чувственности.

Savchyn G.V. Socio-philosophical analysis of the category «synesthesia». – The manuscript.

Dissertation in support of candidature for a philosophical degree, specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. – Drohobych, 2018.

The thesis examines the category of «synesthesia» as a criterion of culture of human sensuality in the context of social-philosophical discourse using the potential of dialectics of the socio and cultural process.

It is proved that synesthesia is the ability of ideal realization by the unreal process, expression and reproduction of the common in its universal forms; it is the point of generation and entry into the form of omniscience. As a logical concept, synesthesia is the result of social practice, which changes the external reality, destroys its external certainty and makes it an objective truth. It is found that synesthesia, as specifically developed sensual culture of the individual, not an accident, and holistically grasped and conscious need. It generates a generally significant socio-cultural product in the form of an individual shift in the system of images created by the previous activity of creative imagination. It is shown that the content of synesthesia as a principle of the development of the integrity of cognitive and knowledge, creative activity and creativity of thinking is displaying not the sensual reality of the subject world, but the change the way of display, the way of presentation, which contains the possibility of creativity. Creative imagination as a universal human ability can be formed on synesthesia – a way of subject-object activity of an individual. The image of the available universal forms of activity exists independently of consciousness and existence of each individual, which is necessarily focused on the presence of these forms as an absolute reference point; the form is manifested in the sense and opposed to opinion, historically cultivated and set consciousness as already defined by thinking fact of cultural history as reality. The combination of individuality of perception (synesthesia) with the General norm of imagination, when the new norm defines itself as an individual deviation, and the individuality of perception and imagination directly gives rise to a universal product (ideal, symbol), which is the logical development of the dialectics of the socio-cultural process. The methodological potential of the dialectics of the socio-cultural process is the theoretical basis for the definition of synesthesia as a kind of new formation in the space of contradictory interaction, perception and representation as a form and method of organizing the culture of human sensuality. It is revealed the potential of the category «synesthesia» in solving the contradictions of modern socio-cultural reality, which is determined by the polymodality and paradox of perception, the strengthening of the design principle of creativity of the individual.

Key words: synesthesia, perception, activity, thinking, consciousness, subjectivity, subjectiveness, socio-cultural process, art, creativity, imagination, culture of human sensuality.

Підписано до друку 11.10.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 305
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.